

Mierzwiński, Bronisław

Teologia pastoralna na ATK-UKSW

Warszawskie Studia Pastoralne 10, 11-18

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Bronisław Mierzwiński*

Teologia pastoralna na ATK-UKSW²

1. Współczesna koncepcja teologii pastoralnej

Koncepcja eklezjologiczna

Nie wchodząc w szczegóły ewolucji teologii pastoralnej w kierunku koncepcji eklezjologicznej, warto jedynie przypomnieć, że podwaliny dla tej koncepcji dał wybitny pastoralista niemiecki Konstanty Noppel. Ujmował on duszpasterstwo w aspekcie budowy mistycznego ciała Chrystusa. Jego fundamentalne dzieło: *Aedificatio Corporis Christi. Zarys teologii pastoralnej*³ miało niewątpliwy wpływ na nauczanie Piusa XII, zawarte w encyklice *Mystici Corporis Christi* z 1943 r.

Dla teologii pastoralnej używa się współcześnie określenia *teologia praktyczna*. Pochodzi ona od słynnego teologa z Tybingi, Antona Grafa (1811–1867).⁴ Nazwa *teologia praktyczna* powraca

---

* Ks. prof. dr hab. Bronisław Mierzwiński kieruje Katedrą Teologii Pastoralnej Szczegółowej oraz Sekcją Teologii Pastoralnej na UKSW. Jego obszerny dorobek naukowy obejmuje takie kierunki badań, jak: współczesna koncepcja teologii pastoralnej, teologia pastoralna szczegółowa, teologia znaków czasu, duszpasterstwo rodzin, mężczyzna jako mąż i ojciec, analiza teologiczno-pastoralna współczesnej sytuacji rodziny polskiej, problematyka bezrobocia.

² Decyzją Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia [podać date] Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie została przekształcona w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

³ Zob. *Aedificatio Corporis Christi. Aufriss der Pastoral*, Freiburg i. Br. 1936.

⁴ Zob. *Kritische Darstellung des gegenwärtigen Zustandes der praktischen Theologie*, Tübingen 1841.

w podręczniku niemieckim *Handbuch der Pastoraltheologie*.⁵ Pełny tytuł podręcznika i zawarta w nim treść są znakiem tworzenia się nowej koncepcji teologii pastoralnej, koncepcji eklezjologicznej, w której istotą jest refleksja naukowa nad *Selbstvollzug der Kirche in ihrer Gegenwart* – „urzeczywistnianie się Kościoła w terażniejszości”. Już we wstępie do pierwszego tomu redaktorzy podkreślają: *Dojrzał już czas dla teologii praktycznej. Nie może ona już dłużej pokrywać się z tą teologią pastoralną, która jako instrukcja o posłudze pasterskiej zwykłego duszpasterza jest podawana początkującym teologom w Seminariach duchownych. Teologia praktyczna musi mieć za przedmiot refleksji aktualną rzeczywistość Kościoła; musi wyczuwać terażniejszość Kościoła, interpretować ją w sposób teologiczny, musi wyjść od eklezjologii dogmatycznej i ją (a także pozostałe istotne dyscypliny teologiczne) przekroczyć w imię rozstrzygającego i podsumowującego pytania: Co Kościół musi zrobić dzisiaj?*⁶ To fundamentalne twierdzenie uzasadnia obszernie Heinz Schuster w pierwszym tomie podręcznika, w rozdziale zatytułowanym: *Istota i zadania teologii pastoralnej jako teologii praktycznej*.⁷

Nazwa i definicja

Trzeba najpierw zaznaczyć, że w aktualnej refleksji teologicznej powszechnie jest przyjmowana koncepcja eklezjologiczna teologii pastoralnej w świetle nauczania II Soboru Watykańskiego.

Jest rzeczą znamionną, że dokumenty oficjalne Kościoła, także współczesne, posługują się głównie określeniem: *teologia pastoralna*. Zwłaszcza jest to widoczne w *Ratio studiorum*, przeznaczonym dla Seminariów. Jednakże Jan Paweł II w kluczowym dokumencie dotyczącym formacji kapłańskiej, jaką jest adhortacja posynodalna *Pastores dabo vobis* (1992) zestawia ze sobą oba określenia: *Konieczne jest zatem studium określonej dyscypliny teologicznej – teologii pastoralnej, czyli praktycznej* (PDV 57). Podkreślając koniecz-

⁵ Zob. F. X. Arnold, F. Klostermann, K. Rahner, V. Schurr, L. M. Weberl, *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*, t. I, II/1, II/2, III, IV, Freiburg im Breisgau 1964–1969; t. V: *Lexikon der Pastoraltheologie*, Freiburg im Breisgau 1972 (dalej skrót: HPT).

⁶ HPT I, s. 5.

⁷ Tamże, s. 93–117.

ność wykładów z tej dyscypliny w formacji duszpasterskiej kandydatów do kapłaństwa, Papież równocześnie proponuje jej opisową definicję, która dotyczy przecież nie tylko zakresu studiów seminaryjnych. Według Jana Pawła II teologia pastoralna (praktyczna) stanowi refleksję naukową o *codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii; a więc o Kościele jako „powszechnym sakramencie zbawienia”* (por. LG 48), jako *znaku i żywym narzędziu zbawienia Jezusa Chrystusa, działającym przez słowo, sakramenty i posługę miłości* (PDV 57). Sformułowanie papieskie czyni bardziej zrozumiałą podstawową definicję teologii praktycznej jako nauki o urzeczywistnianiu się Kościoła w teraźniejszości. Urzeczywistnianie się Kościoła przybiera postać codziennego wzrastania w mocy Ducha Świętego poprzez głoszenie słowa, szafarstwo sakramentów i posługę miłości. Teraźniejszość natomiast staje ewangelicznym rozeznaniem sytuacji społecznej, kulturowej i eklezjalnej, w której dokonuje się owo wzrastanie Kościoła poprzez działalność duszpasterską. Ważnym jest stwierdzenie Jana Pawła II, że tak pojęta teologia pastoralna (praktyczna) *nie jest tylko umiejętnością, zespołem wskazań, doświadczeń i metod* [inaczej mówiąc swoistą „techniką duszpasterzowania” – przyp. B.M.] lecz pełnoprawną dyscypliną teologiczną (PDV 57). Refleksje papieskie w tym fragmencie kończy zalecenie, by wiedzę zdobytą w czasie studium teologii pastoralnej wykorzystać w działalności duszpasterskiej. Jakże cenny to postulat dla teologii i dla duszpasterstwa. Teologia praktyczna czerpie swój najgłębszy sens z refleksji nad zbawczą misją Kościoła, ale równocześnie ma prawo oczekiwać, że jej wysiłki i dorobek zostaną dostrzeżone i wykorzystane przez odpowiednie struktury kościelne.

W kręgu języka niemieckiego używa się prawie wyłącznie określenia *praktische Theologie* – „teologia praktyczna”. Wystarczy spojrzeć na zestawienia bibliograficzne. Zaskakującym wyjątkiem jest czterotomowy podręcznik znanego w Polsce pastoralisty, Paula Zulehnera. Ten teolog, przy ciekawym, nowoczesnym ujęciu koncepcyjnym, dał mu tradycyjny tytuł: *Teologia pastoralna*.⁸

W teologii francuskiej przez wiele lat dominowało określenie teologia pastoralna – *théologie pastorale*. Potem pod wpływem teo-

⁸ Zob. *Pastoraltheologie*, t. I–IV, Düsseldorf 1989–1990.

logów niemieckich także Francuzi przyjęli w większości nazwę: teologia praktyczna – *théologie pratique*. Podobnie postąpili teologowie – pastorałści języka włoskiego.⁹

*Sytuacja polska*¹⁰

Pod wpływem *Vaticanum II* i rozwoju eklezjologii w Polsce, nastąpiło wyraźne przejście od koncepcji teologii pastoralnej jako nauki o obowiązkach i zadaniach księdza do koncepcji eklezjologicznej: *refleksja naukowa nad urzeczywistnianiem się Kościoła w teraźniejszości*. Ubogacającym pojęciem jest utworzony przez Jana Pawła II termin *nowa ewangelizacja*, pod warunkiem jej precyzyjnego definiowania. Jeśli chodzi o nazwę, w polskiej teologii zdecydowanie dominuje tradycyjne określenie *teologia pastoralna*. Przeglądając zestaw polskich podręczników z tej dziedziny, dostrzegłem tylko jeden, który już w swoim tytule miał określenie *teologia praktyczna*. Jest to podręcznik tragicznie zmarłego ks. prof. Andrzeja Zuberbiera z ATK: *Materiały do teorii teologii praktycznej*, Warszawa 1974.

Tego samego określenia używa i w pełni je uzasadnia ks. abp Kazimierz Majdański¹¹ w dwóch zeszytach *Ateneum Kapłańskiego*, którym nadał wymowny tytuł: *Teologia jest praktyczna*¹². Warto przytoczyć niektóre fragmenty tego obszernego uzasadnienia. *Samo słowne znaczenie przymiotnika „praktyczny” jest do ustalenia sprawą niełatwą. W języku polskim (i podobnie w innych językach europejskich, które zapożyczyły źródłostów z języka greckiego) określenie to i inne, spokrewnione ze słowem „praktyka”, zawierają szereg odcieni znaczeniowych – od „praktycyzmu”, izolującego się od wszelkich związków z „teorią”, do nowszego, filozoficznego terminu „prakseologia”, nawiązującego wprost do greckiego praksis i logos.*

---

⁹ Poglębiającej lektury na temat może dostarczyć publikacja książkowa M. Midali, *Teologia pastorale o pratica: camino storico di una riflessione fondante e scientifica*, 2 ed. Roma: Libreria Ateneo Salesiano 1991.

¹⁰ Dzieje teologii pastoralnej w Polsce omawia W. Przygoda, *Teologia pastoralna w Polsce*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin 2000, s. 100–116.

¹¹ Zmarły 29 IV 2007 r., założyciel Instytutu Studiów nad Rodziną w Łomiankach k. Warszawy.

¹² „Ateneum Kapłańskie” 390 i 391 z 1974 r.

Otóż należy wyraźnie się zastrzec: używany na oznaczenie określonego kierunku czy działu teologii, przymiotnik „praktyczna” nie może sprowadzić teologii do praktycyzmu i do praktycystycznej techniki duszpasterzowania (choć taka tendencja istniała); „teologia praktyczna” jest po prostu teologią.¹³

Ks. Arcybiskup w dalszym ciągu analizuje przyczyny oporu niektórych teologów wobec nazwy „teologia praktyczna”: *W praktyce jednak wprowadzenie terminu „teologia praktyczna”, powszechnie proponowanego, nie odbywa się ani za granicą, ani u nas, łatwo. Pochodzić to może zarówno stąd, że z przyjętych ustaleń rezygnować nie jest łatwo (...), jak i z oporów, które budzi określenie „teologia praktyczna” poprzez skojarzenie z nienaukowym i nieteologicznym praktycyzmem.¹⁴*

Jako pastorałiści wyczuwamy ten opór niemalże na co dzień ze strony naszych kolegów dogmatyków, biblistów, moralistów czy innych. Dla niektórych z nich, zwłaszcza ze starszej generacji, określenie *teologia praktyczna* graniczy z absurdem. A przecież, *teologia praktyczna jest teologicznym spojrzeniem na aktualne zadania Kościoła wobec świata i wobec samego siebie – w świecie.¹⁵*

Ks. prof. Ryszard Kamiński, w najnowszym polskim podręczniku z teologii pastoralnej umieszcza wymowną refleksję: *Współcześnie ucichły spory nad samodzielnością teologii pastoralnej oraz nad jej naukowym i teologicznym charakterem, nadal jednak nie ma jednomyślności co do nazwy (teologia pastoralna czy teologia praktyczna?).¹⁶* Wydaje się rzeczą wątpliwą, czy kiedyś teologia polska dojdzie do takiej jednomyślności. Tego nie można zadekretować.¹⁷

Chociaż autor niniejszego artykułu uważa, że lepsze jest określenie *teologia praktyczna*, to jednak nie będzie mankamentem używanie nazwy *teologia pastoralna*, pod warunkiem, że tej tradycyjnej

¹³ „Atenuem Kapłańskie” 390(1974), s. 5.

¹⁴ Tamże, s. 9.

¹⁵ Tamże, s. 10.

¹⁶ *Teologia pastoralna*, t. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*, Lublin 2000 s. 11.

¹⁷ Na jednym ze spotkań ogólnopolskich teologów – pastorałistów przewodniczący Sekcji Pastorałistów Polskich poddał pod głosowanie kwestię nazewnictwa. Większość obecnych opowiedziała się za tradycyjną nazwą *teologia pastoralna*.

nazwie przypiszemy w sposób jasny i konsekwentny właściwą koncepcję tego przedmiotu i zaadresujemy go do całego Ludu Bożego, a nie tylko do księży.

Metodologia teologii pastoralnej

Problemy związane ze znalezieniem adekwatnej nazwy, definicji, z przyjęciem właściwej koncepcji teologii pastoralnej łączyły się ściśle z brakiem jasno określonej metody tej dyscypliny. W wielu rozprawach doktorskich a nawet habilitacyjnych z teologii pastoralnej nie znajdziemy ani słowa na temat zastosowanej metody.

Metoda, którą winna posługiwać się teologia praktyczna (pastoralna) ma specyficzny charakter.¹⁸ Z jednej strony opiera się na analizie Objawienia Bożego i nauczania Magisterium Kościoła, co stanowi podstawę całej teologii, z drugiej sięga do dorobku nauk empirycznych, zwłaszcza do socjologii. Ten drugi aspekt jest konieczny dla poznania rzeczywistości, w której Kościół ma spełniać swoją misję. Teologia pastoralna winna korzystać z dorobku socjologii w sposób właściwy, to jest respektujący autonomię tej dyscypliny, ale równocześnie w sposób krytyczny, zdając sobie sprawę z faktu, że ulega ona gruntownym przemianom i opiera się na hipotezach zweryfikowanych w różnym stopniu i zakresie. Analizując stan polskiej teologii H. Juros postuluje: *Teologia ciągle musi pytać o to, co jest dzisiaj godne wsparcia dla dobra społeczeństwa i Kościoła, co powinno być zmienione, a co należy zachować, aby unowocześnić kraj i dać siłę duchową ludziom żyjącym w społeczeństwie, które ewoluuje w kierunku pluralizmu.*¹⁹ Tak określona misja dotyczy przede wszystkim teologii pastoralnej.

---

¹⁸ Cenne uwagi na temat specyfiki metodologicznej tej dyscypliny podaje R. Kamiński, *Metody teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*, Lublin 2000 s. 21–26. Por. także: J. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981, s. 284–312 [Problem metod teologii praktycznej]. Szczegółowe uzasadnienie metodologii teologii pastoralnej przedstawiają G. Biemer, P. Siller, *Grundfragen der praktischen Theologie*, Mainz 1971. Najbardziej zwartą syntezę metodologii teologii pastoralnej zawiera artykuł W. Przygody oddany do druku w periodyku poznańskim „Teologia praktyczna”.

¹⁹ H. Juros, *Kościół, Kultura, Europa. Katolicka nauka społeczna wobec współczesności*. Lublin, Warszawa 1997, s. 116–117.

Metoda teologii praktycznej (pastoralnej) znajduje swoje korzenie w klasycznej triadzie, wypracowanej przez J. Cardijna (1882–1967), twórcę francuskiego JOC: *voir – juger – agir* (dostrzec – ocenić – działać). Teologia pastoralna, która stanowi refleksję naukową nad działaniem Kościoła, powinna zawierać te trzy elementy: element kairológiczny, element kryteriologiczny oraz kluczowy dla teologii pastoralnej element prakseologiczny. Stąd według metody teologii pastoralnej trzeba najpierw rozpoznać poprawnie zjawisko, o którym się mówi (kairologia), następnie dokonać oceny tego zjawiska w świetle kryteriów teologicznych (*Revelatio et Magisterium*), aby wreszcie wyprowadzić z tej konfrontacji wnioski i postulaty pastoralne dla działalności Kościoła (aspekt prakseologiczny). To właśnie element kairológiczny zobowiązuje teologię pastoralną do sięgnięcia do nauk empirycznych, aby prawidłowo i w obiektywny sposób rozpoznać zjawisko, o którym się mówi. Ten proces został określony przez II Sobór Watykański *odczytywaniem znaków czasu* (GS 4).²⁰

2. Kronika powstania i rozwoju sekcji teologii pastoralnej ATK/UKSW

Zajęcia dydaktyczne z teologii pastoralnej na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej przez wiele lat prowadzili m.in.: ks. prof. Franciszek Macharski, późniejszy kardynał Krakowa, ks. prof. Andrzej Zuberbier, ks. abp Kazimierz Majdański, założyciel Zakładu Teologii Praktycznej, przekształconego w Instytut Studiów nad Rodziną, ks. prof. Antoni Lewek, ks. prof. Bronisław Mierzwiński. Ks. A. Zuberbier przygotował pionierski podręcznik z tej dyscypliny, *Materiały do teorii teologii praktycznej* (Warszawa 1974).

W latach dziewięćdziesiątych, ks. Bronisław Mierzwiński na posiedzeniach Rady Wydziału Teologicznego Akademii Teologii Katolickiej wielokrotnie zwracał uwagę na brak odrębnej sekcji poświęconej szeroko pojętej dziedzinie teologii pastoralnej. Ówczesny

²⁰ W tym duchu Sobór stawia wyraźny postulat: „W duszpasterstwie należy uznać i stosować w dostatecznej mierze nie tylko zasady teologiczne, lecz także zdobycze nauk świeckich, zwłaszcza psychologii i socjologii, tak aby prowadzić wiernych do czystszego i dojrzałego życia wiary” (GS 62). Jeśli w duszpasterstwie, to tym bardziej w teologii pastoralnej, która jest refleksją naukową nad tym duszpasterstwem.

dziekan Wydziału Teologicznego, ks. prof. dr hab. Roman Murawski dostrzega potrzebę stworzenia takiej sekcji i powierza ks. B. Mierzwińskiemu przygotowanie propozycji w tej dziedzinie.

Rok akademicki 1996/97

Po obfitej dyskusji nad propozycją ks. B. Mierzwińskiego, po naniesionych poprawkach, Rada Wydziału Teologicznego ATK przyjmuje te propozycje i podejmuje uchwałę o utworzeniu Sekcji Teologii Pastoralnej. Na wniosek dziekana ks. prof. dr hab. Romana Murawskiego, Senat ATK powołuje do istnienia Sekcję Teologii Pastoralnej. Na pełniącego obowiązki kierownika tej Sekcji zostaje mianowany ks. B. Mierzwiński. Podczas jego urlopu naukowego, na tym stanowisku zastępował go ks. prof. Jerzy Lewandowski. Po przejściu z Instytutu Studiów nad Rodziną do Wydziału Teologicznego ks. B. Mierzwiński zostaje formalnym kierownikiem Sekcji oraz kierownikiem Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej.

W kolejnych latach Sekcja Teologii Pastoralnej uzyskała nowych pracowników etatowych: ks. prof. Jan Przybyłowski, obecny prodziekan Wydziału Teologicznego, kierownik Katedry Teologii Pastoralnej Fundamentalnej, ks. prof. Edmund Robek, kierownik Katedry Organizacji Duszpasterstwa, ks. dr Tomasz Wielebski, adiunkt Katedry Organizacji Duszpasterstwa.

Zusammenfassung

Praktische Theologie ist einerseits ein Sammelname für eine Gruppe praxisorientierter Einzeldisziplinen wie Pastoraltheologie, Kerygmantik, Religionspädagogik, Katechetik, Liturgik, Caritaswissenschaft usw. Andererseits ist Praktische Theologie eine eigenständige Form theologischen Fragens und Forschens. Im Sinne der Reich-Gottes-Verheißung befragt und analysiert sie die menschliche Praxis in Kirche und Welt auf ihre heilsgeschichtliche sowie soteriologische Relevanz hin, um zu ihrer Weiterentwicklung beizutragen.

thm. Bogusław Spurgjasz